

da, scilicet, odium et iram, quibus in Deum, et homines inardescunt: nam inde ita inter se afficiuntur, ut se invicem non impugnent, sed potius adjuvent ad destructionem nostram; et uterque id ostendit humanis exemplis: nam inter latrones, vel assassinos similis concordia, et obedientia invenitur.

19. *Ostenditur tertia pars.* — Denique addidimus Dei providentiam et aliqualem ordinationem, quia et omnia, quæ ab inferioribus causis fiunt, quantumvis prava sint, divinæ providentiæ subsunt: et quamvis in malis ipsis aliquid ordinis servatur, participatio est divini ordinis, seu ab ejus ordinatione aliquo modo descendit, et sic addit D. Thomas, in dicto articulo, in fine corporis, *convenire hoc divinæ sapientiæ, quæ nihil in universo inordinatum relinquit.* Declararique amplius hoc potest ex eodem D. Thoma, dicta quæst. 114, art. 1, dicente: *Impugnationem dæmonum ab eorum malitia procedere, et non a Deo, nisi, ut permittente: ordinationem autem impugnationis esse a Deo ordinante, et positive providente.* Ex quibus duabus partibus prior satis est a nobis in superioribus declarata; et juxta illam consequenter dicendum est, hunc principatum Luciferi, quatenus ex consensu omnium dæmonum constitutus est ad Christi ac cæterorum hominum impugnationem, suæque superbiæ executionem (quatenus sibi possibilis est), ex omnium consensu ordinatum esse, tantumque fuisse ex permissione divina, quia intrinsecam malitiam et deordinationem a recta ratione includit; unde fit etiam, ut ordo hujus impugnationis, quantum ad distributionem ministeriorum et actionum, quibus a diversis malis Angelis talis impugnatio fit, tantum etiam permissive sit a Deo: quia includit eandem pravitatem.

20. *Quo sensu dicat D. Thomas ordinem impugnationis dæmonum esse a Deo.* — Ideoque altera pars illius sententiæ D. Thomæ de ordine impugnationis, quod a DEO fit, intelligenda est de ordine finis, seu intentionis, non de ordine quasi formali, seu distributionis ministeriorum; necessarium est enim ad tollendam hanc æquivocationem hos duos ordines distinguere; unus est secundum varia munia ad talem impugnationem pertinentia, ut est in bello, verbi gratia, quod milites sint in tali situ, et quod isti has actiones exerceant, illi alias, etc., et hunc voco ordinem formalem, seu distributionis, illumque assero esse a DEO permissive tantum, non positive, nisi quoad generalem concursum, quem deordinatis vo-

luntatibus præbet. Alius est ordo, quo totum bellum ad hunc, vel illum finem ordinatur. Et hoc modo licet ordinatio ad suum privatum finem a malis Angelis intentum sit ab ipsis, et non a DEO: nihilominus DEUS totam hanc impugnationem, et omnia ejus ministeria, et eorum distributiones ad altiorem finem gloriæ suæ, et salutis hominum electorum ordinat, et sic dicitur ordinatio impugnationis esse a DEO. Eodem ergo modo principatus Luciferi, et ordo subjectionis cæterorum ad ipsum, quatenus ab ipsis ad impugnationem ordinatur, non est a Deo nisi permissive; nihilominus tamen etiam illum principatum DEUS ad suum bonum finem ordinat, et sic dicitur esse aliquo modo ex ordinatione divina, ac denique addi potest ex D. Thoma et Guilielmo supra, voluisse DEUM permittere hunc principatum Luciferi in pœnam ipsius, et cæterorum Angelorum. Aliorum quidem, ut sævissimo et nequissimo principi subsint, et ita superbia eorum confundatur, qua DEO et Christo subjeci noluerunt: ipse vero Lucifer ut malis præsit, quod ad miseriam augmentum pertinet: *Quia cum mala facere (ait D. Thomas) maxime ad miseriam pertineat, præesse in malis est esse magis miserum.*

21. *Assertio quarta de prælatura dæmonum infra Luciferum.* — Atque ex his, quæ de supremo principatu Luciferi diximus, optima conjectura fit, etiam inter Angelos satanæ esse aliquos intermedios principes, et quasi duces habentes sub se milites, et in eis etiam esse posse gradus amplioris vel minoris potestatis; item esse quosdam ad privatam impugnationem, et infimas actiones ejus, alios ad ministeria universaliora, vel graviora destinatos. De qua assertionem multa scripsit Guilielmus Parisiensis, distinct. 2, parte secunda, part. de Universo, cap. 5, 8, et sequentibus, et ab aliis plura in particulari referuntur, quæ, vel fabulosa, vel incerta sunt, ut notavit Binsfeldius, lib. 6, de Maleficiis, prælud. 10; solum ergo in generali probabiliter asserere possumus, esse inter Angelos malos gradus et ordines munerum et ministeriorum, quod uno verbo significavit D. Thomas, d. quæst. 109, art. 2, dum in plurali loquens, dicit, quod sicut inter illos Angelos est naturalis ordo perfectionis, ita et actiones eorum sunt sub actionibus superiorum, et ad secundum ait, quod alii aliis obediunt, et ad tertium, quod inferiores superioribus subduntur, idque non esse ad bonum superiorum, sed magis ad malum. In quibus omnibus satis indicat, in dæmonibus non esse tantum unum

supremum ducem, sed plures etiam subordinatos, qui superiores aliis sunt, et quæst. 114, art. 6, dicit Luciferum deputare sibi ministros determinatos ad hominum impugnationem, sicut Angeli DEO ministrant in determinatis officiis ad hominum salutem; et similiter Magister, in 2, dist. 6, dixit: *Sicut inter bonos Angelos alii aliis præsent, ita inter malos alii aliis prælati sunt, et alii aliis subjecti.* Et infra: *Habent enim secundum modum scientiæ majoris, vel minoris, prælationes alias majores, vel minores. Quidam enim uni provinciæ, alii uni homini præsent, etc., et in hoc fere conveniunt alii scholastici ibi.*

22. *Suadetur probabiliter e Scriptura.* — Potestque dicta assertio probabiliter sumi ex illo Pauli ad Ephes. 6: *Adversus Principes et Potestates, adversus mundi Rectores tenebrarum harum.* Nam licet dicere quis possit, malos Angelos sic vocari, non quia nunc habeant illas dignitates, a quibus illa nomina sumpta sunt: sed quia in suo esse naturali sunt illius ordinis, vel generis, ejus sunt sancti Angeli, qui Principatus vel Potestates nominantur; nihilominus probabiliter videtur, etiam ita vocari secundum præsentem statum, quem habent, et ratione altioris ministerii, quod exercent, quod licet pravum sit, in illo magis, et minus, prælatio et subjectio invenitur. Paulum autem in hoc sensu loqui de Principatibus et Potestatibus dæmonum colligi potest, tum a simili ex aliis locis in quibus principatus, et regimen Beelzebub tribuitur, tum etiam ex eo quod statim addit, *rectores tenebrarum harum*, quod munus in præsentem statu gerunt, et per illud explicari videtur, quales sint illi principatus; tum denique, quia 1, Corinth. 15, Principatus, Potestas, et virtutes per Christum dicuntur in fine mundi evacuantur, quod de malis principibus, etc., intelligunt ibi Chrysostomus, Theophylactus et Cassianus, collat. 8, capit. 14, estque textui satis consentaneum; denique duæ conjecturæ sunt. Prima, quia hoc etiam est consentaneum naturali ordini malorum Angelorum secundum varios gradus perfectionis eorum. Secunda, quia et Angeli tenebrarum Angelos lucis suo modo imitari desiderant, ut commodius cum illis præliari possint: et ipse Lucifer ex superbia semper divinitatem æmulatur; et ideo sicut Deus varia distribuit ministeria ad custodiendos et servandos homines, ita etiam Lucifer sua ministeria cum proportione ad impugnandos, et perdendos homines, inter satellites suos distribuit.

A quonam, et quomodo distribuuntur ministeria dæmonum.

23. *Prælatura non competit inferioribus dæmonibus a natura.* — *Nec ex ipsorum electione.* — *Bonaventura utrumque conjungit.* — In hac vero congruentia nova insinuat interrogatio, videlicet, a quo, vel quomodo singuli Angeli mali ad sua ministeria, deputentur: quod tractat Hieronymus ad Ephes. 6, et indecisum reliquit; sed imprimis quoad primam partem a quonam sit prælatura, certius est, hos inferiores gradus prælaturæ non convenire talibus Angelis ex sola rei natura, quam quod Lucifero suus primatus non sit omnino a natura, sicut diximus; nam rationes ibi factæ hic a fortiori procedunt; et præterea, quia hæc ministeria, ad quæ tales potestates ordinantur, non sunt a natura, sed ex libera voluntate, eaque prava, inordinata: et ideo principatus in ordine ad talia ministeria non potest esse a natura fluens; ac denique, quia alias sicut Lucifer est princeps omnium, ita quilibet sub Lucifero esset princeps omnium sibi in perfectione inferiorum, quod dici non potest, cum inter ipsos bonos Angelos hoc non inveniat. Deinde cogitari verisimiliter non potest, hanc distributionem factam esse quasi communi consensu, et electione ipsorum dæmonum: hoc enim communiter theologi rejiciunt, tanquam non necessarium, et sine fundamento excogitatum. Ait vero Bonaventura 2, dist. 6, quæst., ultim., ad argumenta, esse a natura, et a divina institutione. Intelligere autem videtur a natura fundamentaliter, a divina autem institutione complete, et (ut ita dicam) formaliter, et prior quidem pars placet, juxta de Lucifero.

24. *Non placet ex parte.* — *Verior sententia ex divo Thoma sumpta.* — Posterior autem pars difficilis est, quia sicut illa ministeria non ordinantur ad bonum, et ideo in generali non sunt a DEO volita, seu ordinata, sed permissa: ita nec particularis distributio tamen munerum DEO tribui potest, tanquam ordinanti, vel instituenti, sed tantum, ut permittenti; et ideo D. Thomas, dicta quæst. 114, art. 1, hanc institutionem Lucifero tribuere videtur, cum ait; *Dæmones propter superbiam divinæ potestatis similitudinem usurpant, deputando sibi ministros determinatos ad hominum impugnationem;* ubi non DEO, sed ipsis dæmonibus hanc deputationem tribuit; et quamvis loquatur in particulari de Lucifero, sed quasi de communitate dæmonum: ut argumentum ab

æmulatione Dei sumptum recte accommodetur, intelligendum est illam distributionem esse in dæmonibus per supremum illorum caput. Præterquam quod supposita consensione omnium inferiorum in Luciferi principatum, ut explicuimus, magis consentaneum est, ut per illum quam per communitatem quasi per electionem factam existimetur.

25. *Quomodo accipienda sit proxima sententia.*—Et hæc fuit etiam sententia Guillelmi Parisiensis supra: *Dico, ait, juxta verisimilitudinem, non juxta certitudinem, quod sicut omnipotens bonitas creatoris permittit hominum principes impios diversos ordines in principatibus, ac divisionibus suis collocare, etc.*, ita permisit principi malignorum spirituum juxta suæ perversitatis malignitatem alios sublimare, variisque operibus malis præficere, quod latius prosequitur. Est ergo hæc sententia verisimilior, quoad ministeria malorum Angelorum in hominibus impugnandis, inducendo eos ad mala culpæ: nam si sermo sit de ministerio puniendi homines peccatores, ad quod dæmones etiam assumuntur, ut diximus: sic exercere possunt tale ministerium ex divina ordinatione et voluntate, vel immediate ab ipso Deo, vel, quod magis credendum est, per bonos Angelos intimata. Fortasse tamen non sunt particulares dæmones, quasi ex officio, et permanenter ad hoc minus destinati, sed pro Angelorum bonorum arbitrio per occasionem huic, vel illi talis executio commendatur; quia supplicia hujus vitæ, qualia sunt hæc, de quibus tractamus, non sunt certa lege statuta, sed pro arbitrio Dei præcipiuntur; et ideo non videntur necessari peculiare ministeria ad illa exequentia destinati: nam omnes mali Angeli sunt apti ministri, et in peculiari arbitrarie designari possunt.

26. *Secunda pars hujus puncti secundi.*—*De distributione materiarum ad tentandum.*—Sed inquirendum ac explicandum restat, quomodo sint distributa hæc ministeria; in quoduos modos hæc ministeria distribuendi traditos a Patribus invenio: unus est ex parte objecti, seu finis proxime intenti per actiones hujus ministerii, vel quod in idem redit ex parte materiæ circa quam tales actiones versantur: alius est ex parte personarum, quæ per tales actiones exercentur, seu impugnantur. Priori modo dicuntur dæmones designati a suo principe ad tentandos homines, ac distributi secundum vitiorum diversitatem, quosdam ad tentandum de superbia, alios de avaritia, luxuria, etc.; non quidem ita ut unus

tantum dæmon ad omnes homines de uno vitio tentandos destinatus sit: alioqui non possent plures homines, distantibus in locis existentes, simul de eodem vitio tentare: sed ita ut una vel plures legiones dæmonum sub uno speciali duce curam promovendi unum vitium in hominibus acceperint, qui a suo duce per varias nationes et regiones orbis ad illud munus distribuuntur: et fortasse, qui versantur in una provincia, aliquem in eo munere propinquiorum rectorem habeant; et ad hunc modum sint tentatores per singula vitia distributi.

27. *Traditur hic modus a nonnullis.*—Hunc modum tradit Origenes, hom. 15, Josue, circa finem, quem imitatus est abbas Serenus apud Cassianum, collat. 7, cap. 17, dicens: *Nosse debemus non omnes dæmones universas hominibus inferre passiones, sed unicuique vitio certos spiritus invitare, etc.*, quod usque ad cap. 20, prosequitur, et latius cap. 32, ubi varia loca Scripturæ ad hoc accommodat. Consentit Hieronymus, ad Ephes. 6, late, et Michæ. 2, circa principium, et Abac. 3, circa finem, ubi sic ait, *caput et princeps dæmonum est Beelzebub, et singulæ eorum turmæ habent capita, et principes suos, verbi gratia, spiritus fornicationis habet præpositum suum, item spiritus avaritiæ, vanæ gloriæ, mendacii, infidelitatis, etc.*; et hoc etiam significavit Magister supra, dicens, quomodo *aliqui spiritus mali uni vitio præsumunt*; et latius Guillelmus Parisiensis ubi supra. Et plura de hac re congerit Binsfeldius, in d. Prælud. 10, ubi tamen fatetur, multa, quæ de hac materia traduntur, incerta esse.

28. *Prædicta distributio, licet sustineri possit, non satis fundatur.*—Et quidem dicti auctores nullum fundamentum istius modi dicendi afferunt, nec ego illud invenio, quia licet in Scriptura quidam dicatur *spiritus mendax*, 3, Reg. 22, et alii dicantur *spiritus seductores*, 1, Timoth. 4, et alii *spiritus fornicationis*, Oseæ 4; nihilominus necesse non est, ut isti spiritus semper sint personaliter diversi, nam idem poterit decipere, mentiri, et ad libidinem inducere diversis temporibus, et ab effectibus variis nominibus appellari: nec in sanctis Angelis similis distinctio a Patribus traditur. Sed idem Angelus custos ad omnia bona promovet, et ab omnibus vitis retrahit hominem suæ curæ commendatum: diximus autem malos Angelos æmulari bonos; ergo etiam unusquisque spiritus impugnat de omnibus vitis tentabit hominem sibi commissum, juxta occurrentes occasiones. Denique quilibet malus An-

gelus eandem scientiam et potentiam habet ad tentandum de omnibus vitis, et voluntatem habet in omnibus depravatam: et quantum in se est nullam occasionem tentandi prætermittit; ergo quilibet tentat de omnibus vitis; unde Gregorius, lib. 32, Moral., capit. ultim., uni Leviatham tribuit, quod *alias superbiæ, alias invidiæ, alias luxuriæ, alias avaritiæ facibus inflammat*. Non videtur ergo multum necessaria distributio illa diversorum spirituum per singula vitia tentantium; hoc autem dico non ad impugnandam illam sententiam gravi auctoritate innixam; sed ut ostendam esse incertam, quamvis, et possibilis sit, et facile defendi possit.

29. *De distributione ipsorum tentantium.*—Alia distributio istorum spirituum est, ex parte personarum, quas impugnandas suscipiunt, et ita quidem censentur deputati ad singulos homines impugnandos, alii ad provincias, vel regna, vel communitates alias, et in utrisque possunt esse gradus: nam inter priores quidam sunt infimi, qui pro vulgaribus hominibus designantur, alii pro principibus, et fortasse pro viris perfectioribus et sanctioribus, astutiores dæmones destinantur; et alii etiam superiores esse poterunt, quasi superintendentes illis inferioribus; et similiter inter hos posteriores, pro ratione majoris, vel minoris communitatis, inferiores, vel superiores deputantur: et plures ex istis poterunt esse uni principaliori subordinati. Hunc modum frequentius tradunt scholastici cum Magistro, in 2, distinct. 6, et illum insinuavit D. Thomas, in dicta quæst. 114, art. 1, cum æquiparationem facit inter bonos et malos Angelos, dicens de dæmonibus: *Deputant sibi ministros ad hominum impugnationem, sicut et Angeli DEO ministrant in diversis officiis ad hominum salutem*. Sicut ergo custodia Angelorum ex parte personarum, vel communitatum, aut rerum ipsis commissarum, dividitur, ut supra diximus: ita de impugnantibus Angelis credibile est, et hunc etiam modum distribuendi hæc ministeria insinuavit Hieronymus, Habac. 3, circa finem, ubi commemorat Angelis malos per nationes, quas subjectas habent fuisse distributos. Itemque Isaïæ 24, ubi de his Angelis malis ad impugnandas diversas provincias distributis locum Danielis 8, intelligit, ubi de principibus regni Persarum, vel Græcorum mentio fit, et similia habet in eundem locum Danielis; et Cassianus, dict. collat. 7, cap. 2, et in collat. 8, cap. 13 et 14, et est res per se satis credibilis, et in generali clara, quamvis in

speciali peculiare modos hujus partitionis, vel subordinationis inquirere, nimis curiosum sit, ac plane incertum.

30. *An quisque homo habeat designatum tentatorem ratio dubitandi.*—*Assertio affirmans.*—Solet autem specialiter quæri ab scholasticis, an unusquisque hominum peculiarem habeat Angelum impugnatorem, sicut habet custodem, et ratio dubitandi esse potest; quia non sunt tot mali Angeli, quot sunt boni; et ideo fortasse non sunt tot dæmones infimi ordinis, vel ad deputandos singulos pro singulis hominibus sufficientes. Sed nihilominus fere communiter receptum est, unumquemque hominem duos habere Angelos, bonum et malum. Ita sentit Magister, in 2, dist. 6 et 11, ubi alii scholastici; et sumi potest ex illo 2, Corinth. 12: *Datus est mihi spiritus satanæ, qui me colaphizet*; et multi putant hujusmodi fuisse satanam, qui ad tentandum Job specialem licentiam petiit. Item, quod dicitur Joann. 13, de Juda, *cum diabolus jam misisset in cor*; et in Psalm. 108, *et diabolus stet a dextris ejus*, de proprio dæmone ad illum impugnandum deputato recte intelligitur. Aliqui etiam ex Patribus hanc sententiam tradiderunt, præsertim Origenes, homil. 35, in Lucam, ubi citat librum Pastoris, et 3, libr. Periar., cap. 2, versus finem. Gregorius Nissenus, libro de vita Moysis, aliquantulum a principio. Idemque significatur, in serm. 68, ad Fratres in Erem, nomine Augustini, et favet Tertullianus, libr. de Anima, cap. 57, dicens: *Nullus pene hominum caret dæmonio*, ubi particula, *pene*, aliquid diminuere videtur, et fortasse propter aliquam formidinem, vel incertitudinem addita est; tamen, cap. 39, dixerat: *Cui hominum non adhaerebit spiritus nequam, ab ipsa etiam janua natiuitatis animas aucupabundus?* et infra: *Sic igitur, et Socratem puerum adhuc spiritus dæmoniacus invenit, sic, et omnibus genii deputantur, quod dæmonum nomen est*, ubi Pamelus, num. 451, multa ex philosophis, apud quos hæc fama viguit, refert, et plura Eugubius, lib. 8, de peren. Philos., et videri potest Plutarcus, in vita Bruti, et libr. de tranquillitate et serenitate. Animæ., fol. 3, ad finem.

31. *Probatum ratione.*—Estque hæc assertio valde credibilis ex dictis: nam Lucifer æmulatur divinitatem, et cum DEO super salutem hominum apertum bellum profitetur: ratione cujus dixit Paulus ad Ephes. 6, habere nos pugnam cum spiritualibus nequitis cœlestibus; id est, aeris hujus: et summo odio prosequitur homines; ideoque circuit, quærens, quem de-

voret: ergo sicut DEUS singulis hominibus singulos Angelos custodes designavit, ita etiam dæmon, si potest, singulis deputat singulos impugnatores; nec est ulla ratio dubitandi de voluntate, si potestas illi non desit: duo autem requiruntur ad potestatem; unum est, quod numerus militum suppetat; aliud, quod DEUS permittat. De hoc posteriori non est, quod dubitemus, quia eadem ratio in hac permissione speciali, quæ in generali permissione hujus belli, et impugnationibus dæmonum invenitur: in priori autem parte imprimis credibile est, in solis infimis Angelis malis, pertinentibus quoad gradum naturæ ad specificum ordinem Angelorum, esse sufficientem multitudinem ad hujusmodi effectum, seu designationem, quia creditur, ex tota multitudine Angelorum creatorum tertiam partem corruiſe: ergo ex ordine infimo ad minimum corruiſit tertia pars: et illa fortasse sufficit pro omnibus hominibus viatoribus, simul viventibus in quolibet tempore. Deinde non est necesse, ut si tertia pars Angelorum cecidit, ut cum eadem proportionem ex quocumque ordine peccaverint; sed credibile est inferiores facilius potius persuasione Luciferi moveri: ac proinde in altioribus ordinibus pauciores, in inferioribus vero plures tertia parte; et consequenter ex infimo fortasse ordine dimidiam partem corruiſe. Adde præterea, non omnes Angelos custodes esse ex infimo ordine: quia fortasse excellentiores personæ custodiuntur ab Archangelis, et sic poterunt cum proportionem ad illas impugnandas superiores dæmones deputari. Ac denique ex quibuscumque ordinibus sumi poterunt, quia omnes dæmones nunc ratione status minimo Angelorum custodem inferiores sunt; et ideo, si numerus dæmonum infimi ordinis ad assignandum unicuique homini suum impugnatorem Angelum non sufficeret, ex dæmonibus in natura perfectioribus, qui necessarii fuerint ad supplendum illum numerum deputabuntur, nulla ergo ratio probabilis superest, ob quam credi possit, Luciferum non deputare singulis hominibus singulos spiritus malos, qui eos impugnent.

32. *Primum corollarium.* — *Prædicta deputatio fit a principio animationis hominis.* — Unde colligitur hanc deputationem fieri a principio conceptionis et animationis hominis, sicut de Angelis custodibus diximus. Solet autem hic quæri quantum duret, et specialiter dubitatur, an dæmon impugnat, semel vel iterum suum alumnum tentans, si ab illo superetur, recedat, ita ut amplius illum non im-

pugnet, sed loco illius alius substituatur; quod tractatum est ab scholasticis cum Magistro, in 2, dist. 6, occasione sententiæ Origenis, homil. 15, in Josue, ubi partem affirmantem tradere videtur; imo indicat dæmonem semel ab homine victum statim ab officio tentandi repelli: sed hoc impugnavimus supra, cap. 16, a num. 4, quia non solum non est cum fundamento dictum, sed etiam repugnat Scripturis, ut patet, Matth. 12, et in historia Job, et aliis ibi adductis. Certum est ergo Angelum impugnatorem, etiamsi sæpius vincatur, non propterea recludi in infernum, nec privari officio suo (ut sic dicam) nec perpetuo recedere ab instantia tentandi eandem personam sibi commissam, vel etiam aliam, si occasio tulerit, sive in eodem genere vitii, sive in alio, et interdum fortius quam antea; nam ut ait Cyprianus, Epist. 6: *Fortiorem magis aggreditur, et acrior factus, hoc ipso quod victus est, superantem superare conatur*, et similia habet Gregorius, lib. 10, Epist. in 38, et lib. 3 Moral., cap. 8, et lib. 32, cap. 16. Unde in hoc conveniunt omnes theologi statim citandi, quia nullum est fundamentum ad contrarium cogitandum.

33. *An saltem dæmon victus recedat ad tempus.* — *Judicium auctoris.* — *Primum recedendi modus.* — Interrogant autem ulterius, an saltem ad tempus recedat; quod tractat D. Thomas, 1 part., q. 114, art. 5, Durandus 2, dist. 6, quæst. 4, et ibi Ægidius, Richardus et alii, qui omnes affirmative respondent: quia Jacobus, cap. 4, ait: *Resistite diabolo, et fugiet a vobis*, et Luc. 4, de Satana tentante Christum dicitur, *consummata omni tentatione, diabolus recessit ab eo usque ad tempus*. Sed de hoc, ut opinor, non potest certa et universalis regula constitui: nam interdum recedit, interdum vero amplius et molestius instabit. Tribus enim modis potest dæmon victus desistere, aut recedere. Primo ex propria voluntate, et sic certum est non recedere ex defectu odii, aut iracundiæ, ac desiderii nocendi: nam potius ex superbia tunc majori accenditur ira, ac voluntate nocendi; fieri tamen potest, ut quiescat interdum, vel tædio affectus, et majorem confusionem fugiens, ut in tentatione Christi verisimillimum est; potest enim recedere, vel timens ne homo impugnat, inde magis proficiat, et de ipso triumphet: ut Ambrosius dixit, lib. 4, in Lucam, et in dicto capite retulimus; vel etiam potest ad tempus cessare, ut hominem securiorem reddat: et ita postea facilius eum expugnet, quod insinuari videtur Matth.

12, in verbis illis dæmonis dicentis, *Revertar in domum meam, unde exivi*, et docet Gregorius 3, Moral., cap. 22, alias 16; vel etiam recedit aliquando, quia videt hominem vincendo ipsum vicisse, etiam concupiscentiam, et sic factum esse fortiorem; et sic intellexit verba Jacobi citata Chrysostomus, homil. 22, ad populum, et indicavit Maximus, in Dialogo variarum quæst. de Verbo incarnato, non longe ab initio.

34. *Secundus modus.* — *Tertius modus.* — Secundo potest inferior dæmon recedere ex voluntate Luciferi, vel alterius sibi prælati, ita ut quasi in pœnam suæ negligentiae ad tempus a suo munere suspendatur; et hoc non habet fundamentum in sacra Scriptura, potest autem aliquo modo sumi ex visionibus, quas referunt Gregorius, 3 lib. Dialog., cap. 7, et Cassianus, coll. 8, cap. 16, ubi ait, visum esse Luciferum rationem exigentem a subditis de his, quæ in expugnandis hominibus egerant. *Et illos, qui, nondum se circumvenire æmulos suos potuisse dicebant, velut inertes, ignavosque a conspectu suo, cum nota, et injuria repulisse.* Sed licet in hoc nihil facile, aut temere asserendum sit, vel rejiciendum, vix tamen credo dæmonem ex negligentia, vel inertia sua remisse tentare, aut ideo vinci, nec propterea reprehendi: minus autem credibile mihi est, propter eam causam, et in pœnam a tentando arceri. Tertia ergo causa est divina miseratio et providentia. Nam DEUS, vel in præmium prioris constantiæ, diligentiae, vel ne infirmitas hominis supra modum gravetur, non permittit dæmonem semper instare, sed ad tempus recedere cogit; et hæc causa verissima est, ut D. Thomas et alii docent, ex doctrina superius data, quod dæmon in homine nihil potest, nisi quod DEUS permittit: non est autem necesse, ut semper hoc DEUS faciat, sed ex consilio suæ sapientiæ pendet. Videatur Cassianus, collat. 7, cap. 22 et 23.

35. *Secundum corollarium complectens varios modos, quibus dæmones prælati concurrunt ad impugnandum.* — Ultimo tandem ex dictis

colligitur, quo modo mali Angeli superiores, vel principes, qui non habent designatos certos homines, quos impugnent, ad hanc impugnationem seu tentationem hominum concurrant. Dicendum enim imprimis est, interdum concurrere immediate, et per seipsos, juvando alios, vel quia ad tentandum de certis vitiis peculiariter sunt deputati, juxta priorem modum, supra explicatum, vel quia sunt præfecti civitati, regno, aut provinciæ; et ideo ubi major est necessitas, ibi subveniunt; et altero ex his modis plures Angeli mali, imo integra eorum legio aliquando eundem hominem vexat, ut in Evangelio legimus. Deinde possunt principes isti concurrere mediate, instruendo inferiores, illos excitando, et ad hunc hominem vel illum tentandum applicando; nam hæ actiones unius Angeli in alium naturaliter possibles sunt, et ad ministeria talium Angelorum accommodatæ. Unde constat, in ordine ad hunc finem posse superiorem dæmonem docere inferiorem: nam licet inter eos non sit propria illuminatio, ut docet S. Thomas, quæst. 109, art. 3, et ex dictis in libro 6, constat; nihilominus potest esse aliqua manifestatio veritatis ignotæ, præsertim in his, quæ contingunt sunt, et ex majori experientia, et comprehensione rerum pendent. Item possunt superiores mittere inferiores, tum visibiliter, tum etiam invisibiliter, sicut de bonis Angelis dictum est: nam intercedit eadem ratio. Omnes etiam mali dæmones ab Angelis bonis etiam inferioribus in natura, possunt doceri, vel mitti, quia illis præsumt, et in gratia sunt superiores, ut docet D. Thomas, dicta quæst. 109, art. 4. Est tamen discrimen, quod a bonis solum mittuntur ad executionem alicujus pœnæ: quia hæc per se est justa, licet a malis male fiat: at vero ad directe inducendum in peccatum tantum a malis superioribus cæteri mittuntur. Atque ita servata proportionem, multa quæ de actionibus bonorum Angelorum diximus, ad actiones malorum applicari possunt. Et ideo nihil de tota hac materia addendum superest.